

О.О. Єрошкіна, О.М. Іванов

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

ПРИНЦИПИ І ЗАСОБИ КОМПОЗИЦІЇ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ

У статті досліджується вплив принципів і засобів в композиції на сучасну архітектуру у сенсі архітектури як інструменту, що має цілісний синкретичний підхід до дійсності, її цілеспрямованого освоєння і перетворення. Застосовуються композиційні прийоми у предметно-просторовій побудові сучасної архітектури, що впливають на створення її образу. Розглянуто, що засобом її створення і виявлення єдності в архітектурі служить художня композиція.

Ключові слова: художня композиція, сучасна архітектура, художній образ, композиційні прийоми, предмети середовища.

Постановка проблеми

Художній образ – плід діяльності художника якраз є особливою формою цілісності, єдності, в якій проявляється властивий художникові підхід до дійсності "без жодного дроблення, сповна". Художнє творіння в тому числі архітектура як мистецтво-представляє собою в руках людства особливий природний дар і особливий "інструмент, внутрішньо має цілісний, синкретичний підхід до дійсності і до її цілеспрямованого освоєння і перетворення.

Як неможливо "синтезувати" науково окремих витвір мистецтва, так неможливо поза мистецтвом і гармонізувати створене для себе людьми предметне середовище і його окремі фрагменти (будівлі, споруди, архітектурні комплекси і так далі). Засобом створення і виявлення такої єдності служить художня композиція (іменована далі скорочено просто композицією).

Художній образ в архітектурі народжується тільки там, де по суті, а не номінально, має місце архітектурна композиція, тобто особлива, властива саме архітектурі форма художньої творчості. Художній образ – результат подвійного творчого контакту людей з витвором архітектурного мистецтва, діалог між творцем (архітектором) і споживачем (глядачем), що відбувся з посередництва архітектурного твору.

Очевидно, в абстрактній схемі художній образ, що виник у глядача, має бути адекватним образу, задуманому художником-творцем. Архітектор разом з практичною отримує і образне завдання (іноді досить жорстку і конкретну, таку, що хоч і не визначає повністю образ майбутньої споруди) – конкретна умова, побажання замовника, посилання на зразок і так далі. Архітектурний образ проте виникає тільки через творчий процес проектування і

втілення у будівництві архітектурного задуму, а не з умов замовлення.

"Механізм" зародження, кристалізації і оформлення архітектурного образу у свідомості архітектора – процес значною мірою індивідуальний.

Мета статті полягає у дослідженні впливу принципів і засобів в композиції на сучасну архітектуру у сенсі архітектури як інструменту, що має цілісний синкретичний підхід до дійсності, її цілеспрямованого освоєння і перетворення.

Огляд використаної літератури

Дослідження виконано на тлі різних за характером і змістом джерел із сумлінним урахуванням праці кількох дослідників.

Питання втілення принципів і засобів композиції в сучасній архітектурі розглянуто в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, таких як А.В. Іконніков [1], Д.В. Сараб'янов [2], В.Е. Ясієвич [3], І.С. Ніколаєв, А.М. Синицький [4], Дженкс Чарльз [5]. В цілому питання принципів композиції в сучасній архітектурі знайшло відображення в роботах багатьох відомих мистецтвознавців та архітекторів: В.Л. Антонова, В.І. Кравця, А.В. Шило та інших.

Виклад основного змісту

Сучасній архітектурі все частіше докоряють в абстрактності, незрозумілості мови. І небезпідставно. Відчуття "емоційного голоду" залишають не лише багато районів масової забудови, але і мало що говорять людській уяві холодні призми із скла і бетону для громадських і адміністративних установ. Вони байдужі до місця будівництва, можуть виникати і виникають у будь-якій частині країни, у будь-якій країні. Усереднена технізована архітектура – це "нічия" архітектура, "архітектура взагалі" – чужа всім.

Неможливо ототожнювати між функціональністю і технічною досконалістю, з одного боку, і прекрасним, з іншого боку.

Правдивість архітектури повинна розумітися широко – з обліком всесвітніх аспектів архітектурної проблематики.

Проблема композиційних взаємовідносин нової і старої архітектури, будучи специфічним аспектом деяких "вічних" проблем архітектури – природного і штучного, традиції і новаторства, ансамблю і тому подібне, зв'язує традиційний архітектурно-ведучий аспект професійних досліджень з проблемами, породженими науково-технічною революцією і розвитком урбанізму, під впливом якого часом знижуються деякі істотні якості, що визначають життєвість і гуманність людського оточення.

Характерною рисою усіх первинних міських композицій є просторова локалізованість, "єдність місця", обмежена "єдністю часу і дії", виявлена монументальними спорудженнями загальноміського центру, є, мабуть, одна з фундаментальних ознак якості композиції міста. Простір міста або природи саме по собі інертно, потрібний інстинктивний або свідомий творчий акт, що вносить в це середовище щось організуюче аморфну даність і перетворююче її на естетичну цінність.

Залежно від міри простоти первинної даності це "щось" повинне змінюватися в дуже широких межах. Так, можна досягти композиційної єдності природного ландшафту в радіусі декількох кілометрів, поставивши церкву в характерній, "фокусній" точці рельєфу. Вибір такої точки, розумний або інстинктивний, грає вирішальне значення. Це особливо видно на прикладі гірських ситуацій, де сам простір розчленований і як би організований рельєфом. З цього виходить, що для досягнення якості композиції в цьому "первинному", але далеко не простому випадку потрібний мінімум елементів: ландшафтна структура і споруда, що об'єднує її. Простір при цьому пронизаний очевидними композиційними зв'язками доцентрового характеру, що забезпечують "необхідну і достатню" композиційну напруженість, "насиченість" композиції.

До відомої межі розвиток поселення навколо "монумента в ландшафті", якщо він відбувається відповідно з новою композиційною структурою, нічого не міняє, оскільки він відбувається за рахунок приросту ідентичних дрібних елементів у рамках загального принципу організації.

Усвідомлення феномену "місто", формування його "ідеальної" моделі є істотною частиною будь-якої культури. Розрив між реальною формою міста і його духовним тлумаченням, відбитий в технологічних дискусіях зрілого середньовіччя, виразився в прагненні до логічного усвідомлення і художнього

осмислення міської форми. Виявилось розділення типів мислення по відношенню до природного середовища і поняття творчості. Звідси, мабуть, слід вести історію ідей "регулярного" містобудування нового часу. Внесення людського в природне, розумного у безрозсудне (чи що тільки здається таким), порядку у безлад складало гуманістичний сенс композиційних ідей Ренесансу.

Знадобилися "реконструкції Доменіко Фонтана" – ввести структуру в хаос, що утворився, зв'язати композиційні цілісності, що збереглися, між собою, пробити канали – перспективи, за допомогою яких можна було б сприйняти як ціле стихійно зростаючий Рим. Театр Олімпіко, п'яцца дель Пополо... Замість розуміння простору міста як деякої цілісності в просторі природи головною стає структура зв'язків окремих цільностей усередині інертного заповнення будівельною тканиною, а з перетворенням їх на транспортні вузли – структура зв'язків сама по собі. Елементи цих вторинних композицій і прийоми їх побудов освітлені досить повно, відмітимо, що для досягнення насиченості, що відповідає якості композиції, зусиль і засобів потрібно значно більше.

Окрім тих, що збирають, з'являються композиції, що проводять, їх художня виразність переслідує різні цілі і вимагає різних засобів для свого втілення, дуже складних, оскільки навколишня маса є все ж маса архітектури, організувати яку, направляючи або підпорядковувавши, багато складніше, ніж в ландшафтному оточенні.

Таким чином, композиція міста, переходячи з якості "композиції елементів" (щось подібне ансамблю) в якість "композиції структури", стає дуже залежною від повноти свого насичення, і тим більшою мірою, чим сама структура. Тому з точки зору можливості утворення композиційних цільностей особливе значення мають містобудівний масштаб планувальної структури і її здатність до ділення на субструктури доцентрового характеру, що можуть узяти на себе завдання утворення такої цілісності.

Розвиток міст у минулому відбувався не так "вшир", наскільки "углиб". В процесі постійного уточнення структури і елементів тканини в ході стихійного експерименту, у рамках природно-топографічної ситуації, старі міста утворювали "перенасичений розчин" з точки зору композиційної насиченості: "вузлові" монументальні споруди розташовані там, де не може не стояти що-небудь подібне.

В процесі такого розвитку будь-які риси індивідуальності місця в сукупності природних і антропогенних елементів, будь то церква над річкою або дорога із старими деревами, залишаються в зневазі, як перешкоди, мутації струнності і "правильності" розвитку.

Штучне середовище є дуже далеким наближенням до того, що можна назвати органічним життєвим середовищем. Це можна, мабуть, пояснити фундаментальними недоліками "технологічного мислення" в містобудуванні, які в застосуванні до міста можна підсумовувати в трьох доповнюючих один одного аспектах: недостатня гнучкість структури міського плану і нездатність до пристосування; невідповідність плану і об'єму, що виріс на нім, природі місця, рельєфу, і ін. і тим архітектурно-просторовим і композиційним можливостям, які в них закладені; недостатня композиційна насиченість архітектурної форми безпосереднього людського оточення.

Для того що б це здолати, можна слідувати трьома шляхами, більшою мірою взаємозв'язаними і які припускають використання архітектурно-містобудівної спадщини; один з них – включення спадщини у вигляді окремих споруд і комплексів в сучасну структуру; другий – використання елементів спадщини в якості зразка або центру кристалізації зростаючої структури; третій – використання "природних" закономірностей при формуванні певних міських зон.

У першому випадку йдеться, по суті, про ансамбль (історія архітектури дає нам багато прикладів ансамблів, що формувалися тривалий час), що історично складається. Органічність досягається в них не єдністю стилю, але єдністю композиції, при якій головним і найбільш активним компонентом стає саме те, що зв'язує і оточує будівлі простір. Не стилістична подібність, а масштабна і об'ємно-просторова взаємозалежність служить умовою досягнення гармонійної єдності.

Проте, для нових функцій характерні інші масштаби і розміри споруд, тому композиційний контакт старого і нового найчастіше утворює конфлікт, уникнути якого можна лише двома способами: просторово роз'єднуючим і створюючим шлюзову зону переходу. Для того, щоб ансамбль, що історично склався, зберігав якість такого, новий компонент повинен підтримувати і розвивати істотні риси міського простору, що склався, такі як характер масштабу будівель і простору, відношення маси стіни до проїомів, розчленування, матеріал, силует забудови т. д.

Зберегти історичний район міста – значить зберегти не лише його композиційну побудову, але і його взаємозв'язки, просторовий діалог з навколишньою природою і міським середовищем. Функціональна структура поселення на перспективу повинна вирішуватися з урахуванням просторово-естетичних наслідків її здійснення і їх впливу на ландшафт історичної території; потрібний і аналіз функціональної місткості останньої будівельної тканини: нові функції не повинні викликати небажані зміни міського ландшафту.

Структура сучасного міста, отже, повинна складатися з двох паралельно існуючих субструктур, що забезпечують, з одного боку, оптимальні (санітарні, психологічні, соціологічні) умови для життя людей – "місце людей", а з другої – оптимальні умови функціонування організму міста (зростання, обмін, виробництво, транспорт) – "середовище машин". Звільняючись від надлишку пануючої технології, люди розширюють можливості залучення до закріплених в культурі форм взаємодії з простором життєвого середовища.

Висновки

1. В результаті аналізу художнього образу як процесу і результату архітектурної творчості доказано, що архітектурна композиція властива саме архітектурній формі художньої творчості.

2. Виявлено, що проблема композиційних відносин нової і старої архітектури пов'язана з проблемами, породженими науково-технічною революцією і розвитком урбанізму.

3. Доведено, що художній образ – результат творчого контакту людей з витвором архітектурного мистецтва, що відбувся з посередництва архітектурного твору.

4. Наголошено, що характерною рисою усіх первинних міських композицій є просторова локалізованість.

5. Розрив між реальною формою міста і його духовним тлумаченням, відбитий в технологічних дискусіях зрілого середньовіччя, виразився в прагненні до логічного усвідомлення і художнього осмислення міської форми.

6. Таким чином, композиція міста, переходячи з якості "композиції елементів" (щось подібне ансамблю) в якість "композиції структури", стає дуже залежною від повноти свого насичення, і тим більшою мірою, чим сама структура. Тому з точки зору можливості утворення композиційних цілностей особливе значення мають містобудівний масштаб планувальної структури і її здатність до ділення на субструктури доцентрового характеру, що можуть узяти на себе завдання утворення такої цілності.

Література

1. Ясевич, В.Е. Архитектура Украины на рубеже XIX-XX веков [Текст] / В.Е. Ясевич. - Киев. «Будівельник», 1988.
2. Иконников, А.В. Искусство, среда, время. [Текст] / А.В. Иконников – М.: «Советский художник», 1985.
3. Сарабянов, А.В. Стиль модерн. [Текст] / А.В. Сарабянов – М.: Искусство, 1989.
4. Синицький, А.М. Мистецтво та моделювання. [Текст] / А. М. Синицький - «Мистецтво». Київ, 1973.
5. Tencks. Ch (2003). The New Paradigm in Architecture. New Haban Yahe Univ. Press.

References

1. Yasievich, V. E. (1998) Architecture of Ukraine at the turn XIX-XX centuries'. Kiev "Builder".
2. Ikonnikov, A. V. (1985) Art, environment, time, - M. "Soviet artist".
3. Sarabianov, A. V. (1989) Art nouveau.M. "Art".
4. Sinitsky., A. M. (1973) Art and modeling. «Art» Kiev.
5. Jencks.Ch (2003). The New Paradigm in Architecture. New Haven Yale Univ. Press.

Рецензент: доктор архітектури, професор, професор кафедри містобудування І.В. Древаль, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна.

Автор: ЄРОШКІНА Олена Олександрівна
кандидат архітектури, доцент, доцент кафедри дизайну та образотворчого мистецтва
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
E-mail - domkafedra@gmail.com

Автор: ІВАНОВ Олександр Миколайович
старший викладач кафедри дизайну та образотворчого мистецтва
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
E-mail - domkafedra@gmail.com

PRINCIPLES AND MEANS OF COMPOSITION IN MODERN ARCHITECTURE

E.A. Yeroshkina, A.N. Ivanov

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

The article investigates the influence of the principles and means of composition on modern architecture in the sense of architecture as a tool that has a whole syncretic approach to reality, its purposeful development and transformation. The compositional techniques in the subject-spatial development of modern architecture, which are used, affects the creation of its image. It is discussed that the way to create and identify the unity in architecture is artistic composition. As a result of the analysis of the artistic image as a process and result of architecture-it is proved that the architectural composition is peculiar to the architectural form artistic creation. It is revealed that the problem of new and old architecture is connected with problems, born of the scientific and technological revolution and the development of urbanism.

It is proved that the artistic image is the result of creative contact between people and creation architectural art that took place through architectural creation. It is declared that the characteristic feature of all primary urban compositions is spatial localization. It is proved that the gap between the real form of the city and its spiritual the interpretation of the middle ages was reflected in the desire for personal awareness and artistic understanding the urban form.

Thus, the composition of the city, moving from the quality of "compo-composition of elements" (something like the ensemble) as a "song structure" becomes very dependent on the completeness of its saturation and to a greater extent than the structure itself.

Therefore, from the point of view of the possibility of formation of compositional integrity, the town-planning scale of the planning structure of the pre-center nature in creation of such integrity.

Keywords: artistic composition, modern architecture, artistic image, compositional techniques, objects of environment.